

חליפת מכתבים בענינים שהזמן גרמם בין הר"ר שלמה זלמן שרגאי לבין גדולי רבנים

יצחק אייזיק הלוי הרצוג
הרב הראשי לארץ-ישראל
החופעה"ק ירושלים ת"ו

ח' טבת תש"ח

לכבוד ידידי היקר והנעלה רב תבונות
ויראת ה' טהורה אוצרו רב פעלים,
הר' שלמה זלמן שרגאי הי"ו.

שלום עד העולם,

קבלתי מברקו ואני מודה לו מאד מאד. כמוהו כמוני היינו בטוחים בעזרת צור
ישראל וגואלו, וברוך הוא שהגענו לשלב זה אעפ"י שעדיין אינו אלא אתחלתא
דגאולה, ואולי רק אתחלתא דאתחלתא, כלומר קו האור הראשון המבשר את עלות
השחר, (עיי'ן ירושלמי ריש ברכות), אולם אני מאמין שליל הגלות חלף עבר. עדיין
ישנן טפות אחדות בכוס התרעלה שהגולה שתתה מצתה ועלינו למצותן (עיי'ן ב"ב
פ"ה ע"א, ותרומות פרק י"א משנה ח') אבל אני מאמין שזהו רק לכל היותר ענין של
זמן קצר מאד שהכל ייגמר בעזרת אלקי ציון. לבי איננו מפחד מפני האיומים של
אויבינו מנהיגי הערבים, אויבים וזדים עריצים, שעיקר כוונתם לבצעם לטובת
ולגדולת עצמם, האוכלים את בשר עניי עמם המושפלים עד לעפר בכל המובנים
ועצמותיהם ישברון. אנחנו עתידים להקים את המוני הדלים הללו קרובינו שכנינו
מעפר ולהרים מאשפות הדלות האיומה אשר פריה כל חולי וכל מדוה. אנו לשלום
ועיינינו לשלום ותפלתנו לאלקי כל בשר לשבור את יצרם הרע של האויבים ולהכניע
את הזדים ומהרה יקום שלום אמת בין ישראל ושבטי ערב לטוב לנו ולהם, ולסוף,
לאנושיות כולה.

יברך ידידי את כל ידידינו ויחזקם ויעודדם בשמי.

יהי רצון שתשרה ברכה והצלחה במאמצייהם של אחינו השוקדים על עניינינו
בארצות הברית וחילים יגבירו ויחד עם עבודתם החרוצה יערה עליהם רוח ממרום,
רוח אמונת אומן בצור ישראל שומרו וגואלו ומהרה בקרוב לגאולה השלמה אמן אמן.

בברכת התורה ובברכת ציון וירושלים,

ובברכת "האתחלתא דגאולה", ידידו מוקירו מאד,

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי לארץ ישראל

לכבוד ידידי הנעלה רב פעלים הר"ש שרגאי נ"י

מכתבו קבלתי, ובהיותי מוטרד מאוד וגם אינני בשלמות הבריאות לא יכולתי להשיב על אתר. והנה כבודו שלח לי העתק קטע שפורסם בעתון ידוע וז"ל: "אחרי רבים להטות, משמעות המקובלת: יש להכריע כדעת הרוב, אך במקרא ענינו אחד לגמדי: "ולא תענה על ריב, לנטות אחרי רבים להטות" (שמות כ"ג ב'), כלומר — אל תהי נוטה אחרי רבים להטות את המשפט מן האמת. המשמעות המקובלת נובעת מתוך דרשת חז"ל (בסנהדרין ב'), ואף על פי שרש"י הביאה בפירושו שכן הלכה היא, הריהו מעיד בראש פרושו כי "יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בה על אופניו". בכל זאת, נצח הדרש את הפשט". וע"ז כותב כבודו אלי "אודה לכת"ד שליט"א אם יואיל להעיר את הערתו בענין זה".

הנה כבר הארכתי הרבה בענין זה בחבורי על ס' יד החזקה בקונטרס מיוחד אשר קראתי בשם: "שיטת הרמב"ם בדרשות חז"ל ואסמכתות ופשוטו של מקרא" (אשר מקצת דמקצת של הקונטרס הלז נדפס בקובץ הרמב"ם ז"ל שיצא לאור בירושלים שנת תשט"ו). שפ הבאתי מ"ש בפירוש הראב"ע (שמות כ"ג, ב') "ואמר הגאון (ר"ל רב סעדי"ג גאון) כי שתיים מצוות יש בפסוק, האחת מצות לא תעשה והשנית מצות עשה, כי אמר חייב אתה אחרי רבים להטות כי חשב כי מלת להטות כמו לנטות, ואינה כן דק מהבנין הדגוש הכבד כמו ארור מטה משפט גם נמצאת בלא משפט ומטה גר (הוא במלאכי ג' ה'). וחז"ל פירשו כי מזה נלמוד כי הלכה כרבים, ומה שהעתיקו הוא האמת, ואחר שהכתוב אמר לא תהיה אחרי רבים לרעות מזה נלמוד כי אם יהיו הרבים לטובה שהיא מצוה ללכת אחריהם". וגם רש"י שם אחר שהקדים "יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו וכו' ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא" וכו', כתב "ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו וכך פתרונו" וכו' ומפרש ממש כדברי הראב"ע. וכן הרשב"ם שם פירש כדברי הראב"ע. אבל הרמב"ם ה' סנהדרין פ"ח ה"א שיטתו היא כשיטת רבינו סעדי"ג גאון שזו מצוה מיוחדת וכתב שם "ב"ד שנחלקו מקצתם אומרים זכאי ומקצתם אומרים חייב הולכים אחר הרוב וזו מצות עשה של תורה שנאמר אחרי רבים להטות בד"א בדיני ממונות וכו' מפי השמועה למדו שעל זה הזהירה תורה ואמרה לא תהיה אחרי רבים לרעות וכו' וכל אלה הדברים קבלה הם עכ"ל. ובספר המצות מ"ע קצ"ה כתב הרמב"ם שצוה לנטות אחרי רבים כשתפול מחלוקת בין החכמים והוא אמרו יתעלה אחרי רבים להטות ובביאור אמרו רובא דאורייתא עכ"ל. ומפורש כן בחולין ריש דף י"א דרובא דאיתא קמן נלמד מקרא דאחרי רבים להטות, ובבבא מציעא דף נ"ט ע"ב עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא אין משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות, ועי' סנהדרין דף ג' ע"ב אפילו תימא ר' יאשיה מייית לה בק"ו מדיני נפשות ומה ד"נ דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות לא כ"ש מבואר דלכ"ע פירוש המקרא אחרי רבים להטות הוא מצוה לילך אחרי הרוב (ועי' פירש"י סנהדרין דף ב' ע"א ד"ה שומע אני וד"ה לא כהטייתך) וכן תרגם

אונקלוס בתר סגאי אשלים דינא. לכאורה הוא פלא גדול על רבותינו הגדולים רש"י ורשב"ם שמפרשים נגד ההלכה וגם בעל אור החיים פ' משפטים כתב שם "רו"ל הרבו לדרוש בפסוק זה אבל אין המקרא מתיישב לפי פשוטו ולקח דרך לעצמו לפרש באריכות פירוש חדש. ומי נתן לנו רשות לפרש פירוש שמתנגד לקבלת חז"ל להלכה ולדינא וכמו שסיים הרמב"ם בלשונו רפ"ח מה סנהדרין "וכל אלו הדברים קבלה הם", וזה תמוה מאוד לכאורה. והגר"א באדרת אליהו כתב על ריב לנטות כו', עיין רשב"ם ו"ש לנטות כו' להטות", הסכים לפי רשב"ם וגם הדרשה וכל זה צריך יישוב. אולם נמצא יישוב נכון לזה בדברי הסמ"ג מל"ת קצ"ו אחר שכתב להלכה את הדינים היוצאים מפירוש המקרא לפי שיטת הגמרא ודיבנו סעדי' גאון והרמב"ם, כתב בסוף דבריו: "ומפני שאמרו רבותינו (בסנהדרין דף ל"ד) שבכל התורה כולה אע"פ שהדרשה אמת שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלק לכמה ניצוצות מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו שגם כפשוטו צריך לדרוש, לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט אל תאמר הואיל והם רבים אהיה אחריהם ואם ישאלך הנהון מה דעתך בדין זה לא תעננו אל אותו הריב לנטות אחר אותם הרבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי בצואר הרבים", עכ"ל הסמ"ג. ופירוש זה לפי פשוטו של מקרא העתיק מפירש"י פ' משפטים בלשונו ממש (שהוא כשיטת הראב"ע ורשב"ם), וגם הדברים שהקדים לפירוש זה לקוחים מדברי פירש"י פ' וארא (שמות ו' ט') שכתב שם "ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה וכו' ואין המדרש מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים וכו' לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות". והרמב"ם בסה"מ שורש ב' כתב: "והוא מאמרם אין המקרא יוצא מידי פשוטו לא אמרו אין מקרא אלא כפשוטו אבל יש לנו מדרשו עם פשוטו ואינו יוצא מידי כל אחד מהם אבל יסבול הכתוב את הכל ויהיו שניהם אמת". ובספר החינוך מצוה ע"ז לא תענה על ריב לנטות אחר שהביא ארבעה פירושים הנכללים בזה הלאו בעצמו, כתב בזה"ל: כל אלה הארבעה למדנו מלא תענה על ריב לנטות, וענין זה מכח חכמת התורה שיש להבין מדבר אחד ממנה כמה דברים, וזהו שאמרו חז"ל שבעים פנים לתורה. ולפי שיועד אלקים כי מקבלי התורה מתנהגים על הדרך שנצטוו בה יהיו נכונים אל החכמה ואל התבונה ויבינו בה כל הצריך להם אל הנהגת העולם סתם להם הדברים במקומות ומסד להם ע"י הסרסור הגדול אשר ביניהם ובינו ולא ניתנו במלות רחבות יותר לפי שכל מלותיה גדרות ומחוייבות בחשבונם ובצורתם להיות בתוכה שאמרו עליה שהביט הקב"ה בה לברא את העולם עכ"ל.

וכן בדברי הכתוב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו (שמות כב ל), אמרו במכילתא על מלת בשדה אף בבית כן אלא שדבר הכתוב בהווה, וזהו פשוטו של מקרא וכן פירש"י והראב"ע, אבל בגמרא מכות דף י"ח וחולין דף ס"ח ודף ע"ג ודף ק"ב למדו מן בשדה כל בשר שיצא למחיצתו כגון בשר קדשי קדשים שיצא חוץ לעזרה וקדשים קלים שיצאו חוץ לחומת ירושלים וכן עובר שהוציא אבד ממעי אמו לחוץ ואבר המדולדל וכן בשר מן החי והרמב"ם פסק שלוקין על כל אלו ולא הוי לאו שבכללות. ובספר החינוך מצוה ע"ג כתב וז"ל "זה שאמר הכתוב בשדה לאו דוקא אלא שדרך הכתוב לדבר לעולם בהווה ובשדה דרך בהמה לטרוף וכן הוא במכילתא, וג"כ נצריך לכתוב

בשדה כדי ללמד בו עוד דברים אחרים רבים, כי ד"ת נדרשין לכמה פנים, יתלבשו מבחוץ לבוש מלכות שש ומשי ורקמה טהורים, ובפנים יש זהב ורב פנינים" וכי עיי"ש.

וכן מן הכתוב לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט כ"ו) למדו בסנהדרין דף ס"ג ע"א חמש אזהרות על פי חמשה פירושים שונים, וכן כתב בפירש"י עה"ת, והרשב"ם שם כתב: לפי פשוטו דבר הלמד מענינו לא תנחשו ולא תעוננו, אף זה יעשו כחוקות הגויים שאוכלים על קבר ההרוג לשם מכשפות וכו', ורבותינו דרשוהו בכמה ענינים במסכת סנהדרין עכ"ל, וכפירוש הרשב"ם כתב גם הראב"ע והביא מן הכתוב אצל שאול (שמואל א' יד, לג) הנה העם חוטאים לד' לאכול על הדם וכן פירש ר"ע ספורנו, וגם הרמב"ן שכי' אחר שכתב בזה"ל: להרבה פנים נדרש בסנהדרין לשון רש"י, והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילת הדם בלאו אחד וכו', סיים שם הרמב"ן "ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמים כי הנה דבר למד מענינו" וכן עיי"ש והוא כפירוש רשב"ם וראב"ע, והפשט והדרש שניהם אמת כי שבעים פנים לתורה כנ"ל.

וגדולה מזו מצאנו בתויו"ט במס' מגילה פ"ד מ"ט על מאמר המשנה האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך ומזרעך לא תתן לאעברא בארמיותא משתקין אותו בנויפה, אחר שהביא פירש"י ע"ז וגם פירש"י על הא דאמרינן בגמרא שם דף כ"ה ע"א תנא דבי ר"י בישראל הבא על הנכרית והוליד בן לע"ז הכתוב מדבר דלפרש מתניתין אחא, אח"כ הביא התויו"ט את פירוש הערוך דתנא דבי ר"י מפרש כן באמת את המקרא והא דמשתקין אותו כשאומר בארמיותא כלומר בארמיים דוקא ולא בשאר אומות, וע"ז כתב התויו"ט וז"ל: ונראה ודאי דלדעת בעל הערוך נמי לא אתי תנא דבי ר"י לעקור את הכתוב ממשמעותו לתת לכתוב לבא על הנכרית וכו', דודאי דעיקר הכתוב בעובד עבודה זרה מדבר, אלא דשבעים פנים לתורה וזו אחת מהן, ואתא תנא דמתניתין למימר שזה שרוצה לדרוש ולפרש, אע"פ שאינו בא לעקור פשוטו ומשמעו לא ידקדק במלת מולך ולומר דבדוקא ארמיים שמעבירין זרעם למולך ויתרגמו בארמיותא, דא"כ משמע ששאר האומות מותר. וסייעתא לפירוש הערוך דבתרגום יונתן וכו', ולפירוש הערוך מתיישב נמי דהכא תני נויפה, ואע"ג דהכא אינו רוצה לעקור המקרא ממשמעו, וה"נ במכנה, ולא בא אלא לפרש פנים אחרת בתורה ע"ד המדות שהתורה נדרשת, מ"מ מדרשא דמכנה לא בא שום קולא, משא"כ בדרשא דארמיותא שיש לטעות ולהקל בשאר האומות לפיכך משתקין אותן בנויפה, עכ"ל התויו"ט. ועי' מהרש"א בחדושי הלכות ובחא"ג למגילה דף כ"ה ע"א שהביא ג"כ את דברי הערוך והתרגום יונתן אבל דבריו תמוהים אך לפ"ד התויו"ט אתי שפיר, וראיתי שהגאון מהר"י פיק ז"ל כתב "יפה פירושו של התויו"ט בכוננת הערוך וטעמו ברוך".

ובגמרא יבמות דף כ"ד ע"א אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזירה שוה ואפיקתיה מפשטיה לגמרי. ופירש"י "אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואע"ג דדרשינן ליה לדרשא מידי פשוטו מיהו לא נפיק לגמרי. ואפיקתיה לגמרי, שאין צריך לקרות לבנו בשם אחיו המת והכי גמר לה מרביה". ועי' בתויו"ט ביבמות פ"ב מ"ח מצוה בגדול ליבם ע"ז כתב התויו"ט וז"ל "ואמרינן בגמרא דאע"ג דבכל התורה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתי גזירה שוה

ואפיקתי לגמרי וכו', וכמו כן סובר אני שלפי שגזירה שוה זו מפקא לקרא מפשטי שוה הכדיח להרמב"ם שכתב בפירושו גם בחבורו פ"ב מהלכות יבום אשר תלד אם המת ותלד במקום ילדה וזב העתיד במקום עבר ע"כ, וקשה שהרי תלמודא דרשא אחרת כמ"ש הרב (ברטנורה) פרט לאילונית וגם הרמב"ם העתיקה ר"פ מהל' יבום, אלא משום דפשטי דקרא מתעקר לגמרי סובר הרמב"ם שאי אפשר לומר כן שלא יהא פשט מובן למקרא, וראיה לדברי דבפ"ג דכתובות דף ל"ה מתמה תלמודא לר"ע דברייתא אתא גז"ש ומפקא מפשטי לגמרי ומשני קרי בי' וכו', ש"מ דאי אפשר שתעקר הפשט לגמרי שלא יהא לו שום הבנה כלל. וזהו שהכריחו להרמב"ם בזה הפסוק שעכ"פ יש פשט פשוט ומובן לכל למקרא זה כמו לכל המקראות רק וכו' וכל זה קרוב לפשוטו ומשמעו של המקרא וקשיא לי' להרמב"ם האי אשר תלד וכו' דא"כ אין פשט כלל לאלו שתי המלות לכך מפדש וכו' ויצא לנו מזה שהכתוב יש לו משמעות מובן קרוב לפשטי אע"ג דעקרת' הגזירה שוה מפשטי לגמרי" עכ"ל התויו"ט יעו"ש היטב, דבריו קילורין לעינים.

וע"פ האמור מובן היטב לשון הרמב"ם שהעתיקתי לעיל מן ספר המצות מ"ע קע"ה שצוה לנטות אחרי רבים כשתפול מחלוקת בין החכמים והוא אמרו יתעלה אחרי רבים להטות וביאור אמרו רובא דאורייתא ובסה"מ ד' ווארשא מצויין לחולין דף י"א, וגם בהוצאת הרה"ג ר"ח העליר בהערה ציין "חולין י"א", אבל באמת בחולין שם ליתא לשון זו "רובא דאורייתא" רק מכללא איתמר, וגם אינו מובן למה הוצרך הרמב"ם לראיה זו, ועי' וזהו הרקיע להרשב"ץ מ"ע קל"ז שג"כ נתקשה בזה. ונראה ברור שהרמב"ם נתכוון לדברי הגמרא ב"ב דף כ"ג ע"ב רובא דאורייתא וקורבא דאורייתא ופירש"י רובא דאורייתא דכתיב אחרי רבים להטות, ועי' שם בגמרא דף כ"ד ע"א וש"מ רובא דאורייתא (ובתוס' שם ובשו"ת זכרון יוסף חאה"ע סי' ה' אות י"ז). והרמב"ם נתכוון בזה לאפוקי מדעת הראב"ע שפירש את הכתוב ע"פ הפשט באופן אחר והשיג על רס"ג שפירש חייב אתה אחרי רבים להטות כי חשב כי מלת להטות כמו לנטות ואינה כן רק מהבנין הכבד הדגוש כמו ארור מטה משפט, וכן רש"י ורשב"ם והגר"א נטו לזה ע"ד פשוטו של מקרא, אבל באמת יש ליישב קושית הראב"ע על רס"ג עפ"ד הג"פ בכללים שבסוף הספר שכתב שם בביאור דברי התוס' ר"פ המניח דגבי דיינים חשיב מיעוט דידיהו כמו שאינו דהיינו משום שהמיעוט צריכים לבטל דעתם מפני הרוב אחר המשא ומתן ביניהם והחלטת הרוב דהתורה אמרה אחרי רבים להטות, וכן מבואר בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"י אמר ר' יוחנן כופין את המחייב שיכתוב זכאי והלכה כמותו לגבי ריש לקיש ועי' מה"פ שם (ותשו"ב מבי"ט ח"ב סי' קע"ב וקע"ג ותשו"ב חות יאיר סי' קמז לא הזכירו את דברי הירושלמי). וא"כ אתי שפיר לשון "להטות" (ולא "לנטות") בבנין הפעיל גם לפי הדרש של הגמ' ורס"ג והרמב"ם ע"פ ההלכה דקאי על גדול שבדיינים שמחייב להטות את המיעוט לדעת הרוב כד' הירושלמי דכופין למחייב שיכתוב בפסק דין זכאי כדעת הרוב. ולפי שפירוש זה קצת רחוק מפשוטו של מקרא והרמב"ם בסה"מ שורש ב' הניח שמה שנלמד בדרך דרש ואסמכתא לא נחשב במנין המצות כיון שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וזלת כשיאמרו חז"ל בפירוש שהוא דאורייתא לכן הביא לשון הגמרא דב"ב

רובא דאורייתא, ומוזה ראייה שהוא דאורייתא ממש ופשוטו של מקרא הוא כך כדעת ר"ס גאון המובא בראב"ע שהיא מצוה מיוחדת.

ידידו דו"ש ומוקירו המברכו בכט"ס
משולם ראטה

הרב יהושע מנחם אהרנברג
ראב"ד — תל אביב

ב"ה עש"ק וירא י"ד חשוון תשכ"ח לפ"ק
לכבוד ידידי הרבני החסיד מוה"ר ש.ז. שרגאי נ"י.
אחדש"ה.

ראה ראיתי בהצופה של היום במאמרו הנכבד בשם "על שלש אשיבנו" שגם מעכ"ת הלך אחרי רבים להטעות באמרו שאם יהי' בכפיי' להחזיר השטחים ששייכים לארץ ישראל משום פקוח נפש וכו' הלכה פסוקה שפקוח נפש דוחה שבת וכו' ומשמעות לשונו שכמו שבשבת אפילו ספק פקו"נ דוחה שבת גם במצות כיבוש הארץ ספק פקו"נ דוחה וכ"ש ודאי כגון אם יכריזו הערבים עלינו מלחמה בעזרת אומות אחרות או אפילו בלעדס באופן שאי אפשר שלא יפלו חללים מישראל לפי דרך הטבע של מלחמה אין לנו חיוב להחזיק בשטחים מפני פקו"נ.

אינני יכול התאפק מלהעמיד הדבר על האמת שאין מצות כיבוש הארץ נדחה מפני פיקוח נפש דא"כ כבר עלינו לעזוב את הארץ ח"ו מפני הסכנה שיכולה לבוא ח"ו ע"י מלחמה או ע"י "אל פתח" וכל שכן שלא הי' לו למע"כ לדרוש באותו מאמר שיעלו ישראל מחו"ל לארה"ק דכיון שבמקומן בטוח בחיים יותר. אבל האמת היא דלפי שיטת הרמב"ן דכיבוש הארץ היא מ"ע ואף בזמן הזה הרי צריך הצבור לצאת למלחמה בשביל זה והיא מלחמת חובה כמו במלחמת יהושע לכבוש וחייבין כל ישראל אפילו כלה מחופתה וחתן מתדרו בין בארץ ובין בחו"ל במלחמה זו וכל הנמנע מלהשתתף במלחמה מתמת פחד עובר מלבד העשה גם בל"ת דאל תיראו וענשו גדול כמ"ש החינוך במצוה תקכ"ה וא"כ איך יתכן לומר דמשום פקוח נפש מותר להחזיר אפילו חלק מא"י מה שכבר כבשנו הרי התורה ציוותה לסכן עצמנו במלחמה בשביל מצוה זו.

וכן מבואר להדיא במנחת חינוך מצוה תכ"ה להרוג ז' עממין וז"ל נהי דכל המצות נדחות מפני הסכנה מ"מ מצוה זו להתורה ציוותה ללחום עמהם ונדון להתורה לא תסמוך דינים על נס כמבואר ברמב"ן ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה א"כ חזינן להתורה גורה ללחום עמהם אף דהוא סכנה א"כ דחוייה סכנה במקום הזה עכ"ל וכן העלה בפשיטות במצוה תר"ד גבי מצות מחיית עמלק.

אמנם לכאורה דעת החינוך שם אינו כן שהרי כתב בסוף מצוה תכ"ה העובר על זה ובא לידו אחד מהם |מז' עממין| ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו בטל עשה זו של |החרם תחרים אותם| עכ"ל משמע דא"צ להסתכן ע"ז וגם מצות החרם תחרים

נדחה מפני הסכנה והרי כתב בחינוך שם מדיני המצוה משאו"ל שאין מלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה שהיא מלחמת ז' עממין הזכרים וכו' עכ"ל משמע דגם בשביל מצוה איבוד ז' עממין חובה להלחם וכ"כ הרמב"ם ה"א וביותר שם בפ"ו ה"ד אלמא אע"ג דמצוה להלחם על המצוה מ"מ אינו מחוייב לסכן עצמו ע"ז ואע"פ שהדבר תמוה כמו שהקשה המנ"ח והניח בצ"ע מ"מ לא ניתן לדחות דברי החינוך מחמת קושיא.

אלא שלפענ"ד אין קושיא דמצות מלחמה מוטלת רק על הצבור כולו ולא כל היחיד כאשר תראה בחינוך שגבי כל מצוה התלויה במלחמה הוא מפרש ואומר שזו מהמצות המוטלת על הציבור והאחדאי בעד מצוה שנקבץ את העם למלחמה הוא המלך וכל מי שהוא ברשותו להוציאם לצבא כמ"ש הרמב"ן ז"ל בסוף תוספותיו למנין מצות ל"ת ד"ה ואתה אם תבין וכו' עיו"ש ועיי' בחינוך סוף מצוה תקכ"ו, ואז חייב כל אחד מישראל להשתתף בו ואם נמנע מפתד סכנה עובר על העשה לעשות מלחמה מלבד הל"ת אל תיראום כנ"ל אבל אם הצבור לא הכריז מלחמה אין על היחיד בתור יחיד מצות מלחמה אלא שאם יכול להרוג בלי מלחמה חייב להרוג ממילא נכונים דברי החינוך דמייירי ביחיד שפגש במקרה אחד מזו עממין שמחוייב להרוג מ"מ אינו מצוה לעשות מלחמה עמו להסתכן בדבר אבל מי שהצבור בידו מחוייב הוא להוציאם למלחמה ואין לו לחוש לשום סכנה וכ"כ בלי פקפוק ובכתובים שאתי ביארתי יותר. כתבתי בכאב לב בכדי להוציא מלב הטועין שמותר להחזיר שטח מא"י למען השלום בלבד ומשום פקו"נ וצריך אני למודעי שכל מה שכתבתי הוא רק כנגד המושג של פקוח נפש וסכנת מלחמה אבל אם יש נסיבות אחרות כגון חשש שאם לא נזכה ח"ו לנצח במלחמה נפסיד ח"ו גם מחלקים שנמצאים כבר בידינו מומן כנגון זה לא קאמינא והדבר צריך בירור מיוחד.

יהושע מנחם אהרנברג

לכבוד

הרה"ג יהושע מנחם אהרנברג שליט"א

ראב"ד

שד' רוטשילד 139

תל אביב

ב"ה, י"ח בחשוון תשכ"ח

ידידי הנערץ,

אני מודה לו מאוד מאוד על מכתבו מי"ד חשוון ש"ז.

שמחתי לראות כי כבודו קרא את מאמרי ומצא לנכון אף להעיר לי הערות לתוכנו.

ירשה לי כבודו להסיר אי הבנה, שאינני יודע כיצד אפשר להסיק ממאמרי שאני

בעד נסיגה מטעמים של פיקוח נפש.

בתחילת תשובתי לשאלה שנשאלתי אם שיניתי דעתי לאור דברי הרב סולוביצ'יק,

אני עונה: "לא, לא שיניתי את דעתי". ברור, איפוא, שלא שיניתי דעתי ממה שכתבתי במאמרי ביום ששי של שבת בראשית, שאני נגד נסיגה מאיזו שהיא בחינה. מה שאני כותב במאמרי הוא תשובה לדברי אלה שמסתמכים על הרב סולוביצ'יק ועל זה אני אומר:

א. הרב סולוביצ'יק אינו פוסק כלום לגוף הענין: כן נסיגה או לא. הוא טוען שזה צריכים לפסוק אנשי מדינה ובטחון. ממילא אין בדברי הרב סולוביצ'יק שום קביעה הלכתית לגוף הענין אם מותר לסגת על פי הדין אם לא;

ב. אני כותב כי יש פסק דין של הרמב"ן שאסור להשאיר בידי זולתנו את אדמת ארץ ישראל;

ג. אני כותב שגם לפי הדעה של פיקוח נפש יש לדעת קודם כל שיש הלכה פסוקה שאסור להשאיר ועל אחת כמה להעביר את אדמתנו לידי זולתנו, בדיוק כמו שלגבי שבת כשיש דין של פקוח נפש, קודם לו דין של איסור חילול שבת;

ד. אני גם מדגיש, שגם לפי דעתם שסבורים שיש כאן להכריע מצד ענין של פיקוח נפש, הרי בענין זה הדעות חלוקות גם בחוגים המדיניים-בטחוניים, ולכן עלינו לתמוך באלה הסבורים, שאין כאן פיקוח נפש, ביחוד כשההלכה היא לצידם.

אגב, בינינו לבין עצמנו, אני רוצה להפנות תשומת לבו שהחוגים המדיניים-בטחוניים וסבורים שיש כאן פיקוח נפש, הכוונה היא באמת לחשוש שמא ברה"מ תשלח צבא להלחם בנו ואז אנו מעמידים בסכנה את חייהם של $2\frac{1}{2}$ מיליון יהודים וגם עצם קיומה של המדינה. אבל כאמור הדעות בענין זה חלוקות.

בסיום דברי ירשה לי להעיד שנדמה לי שמדברי החינוך אין להסיק עוד מסקנה לענין הנדון, כי החינוך מדבר בענין ז' עממין, והרי לעמי ערב אין כיום ז' עממין, כך נראה לי לפי עניות דעתי, ואודה לכבודו אם יואיל להבהיר לי נקודה זו.

מאוד מאוד מתקבלת על הדעת ההבחנה של כב' שמצוות מלחמה מוטלת על הציבור כולו ולא על היחיד.

בשיחה עם הראשל"צ, הרב הראשי נסים שליט"א, לפני כשבועיים, אף הוא עמד על כך שלפי הרמב"ן אנו מצווים להלחם שהארץ תהא בידינו ועל אחת כמה כשאחרים באים להלחם אתנו.

אני מצטער מאוד על שכב' התרשם ממאמרי אחרת ממה שכוונתי, היה לי הרושם וגם עכשו שדברי מאוד ברורים. אם במאמרי נתתי מקום לפרש את הדברים שלא כהלכה, אני נכון לתקן זאת. אודה לכב' אם יואיל להעמידני על אותו הקטע במאמרי שאפשר לטעות בו.

בכבוד רב,
ש. ז. שרגאי